

ARTEFACTE PIERDUTE, ARTEFACTE RECUPERATE. CONSIDERAȚII PRIVIND CÂTEVA PIESE DE ECHIPAMENT MILITAR ȘI CIVIL DIN PERIOADA DACICĂ

Cătălin Borangic, Alexandru Berzovan***

* Academia Română, Institutul de Arheologie “Vasile Pârvan” din București;
dada@enciclopedia-dacica.ro

** Universitatea “Alexandru Ioan Cuza” din Iași; berzovanalexandru@gmail.com

Abstract. *Lost Artifacts, recovered artifacts. Considerations regarding a few pieces of military and civilian gear from the Dacian period.* The material culture of the Geto-Dacians is still relatively unknown. Numerous artifacts remain unpublished, lost, either in private or museum collections. In our study we present three such artifacts. The first of them is an iron butt-spike recovered found at Berindia-Dealul Șindrioara (Arad County), while the second is a bronze fibulae found at Alioș-Cetatea Turcească (Timiș County). Both of them were donated recently to the Museum of Arad. The third artifact, a sicca dagger, put to sale on a WEB page, was ransomed by an honest Romanian citizen who offered it for publication.

Keywords: Late Iron Age, *sica* dagger, Dacian warriors, fibulae, recovered artefacts.

1. Introducere

În ciuda unui istoric al cercetărilor ce acoperă mai bine de un veac, cultura materială a geto-dacilor este încă insuficient cunoscută. Aria tipologică, spațială și cronologică a unor întregi categorii de artefacte definitorii acestei civilizații reprezintă tot atâtea semne de întrebare. Motivele acestor neajunsuri sunt mult prea numeroase pentru a putea fi discutate aici. În mod paradoxal, depozitele muzeale sau colecțiile particulare conțin un număr însemnat de materiale arheologice inedite, care, chiar lipsite de context, ar putea completa măcar în parte aceste goluri. Aflate în rafturi și lăzi prăfuite, închise în cabinete sau pur și simplu uitate pe cine știe unde, aceste obiecte pierdute se cer a fi recuperate și introduse în circuitul științific.

Prin lucrarea de față ne propunem să aducem în discuție trei astfel de artefacte provenite din mediul colecționarilor.

2. Catalogul pieselor

Prima dintre piese (Fig. 1/1A și 1B) este un călcâi de lance. El a fost descoperit accidental (?) undeva în zona stațiunii de la Berindia-Dealul Șindrioara (jud. Arad) și a intrat, de curând, ca donație, în patrimoniul Complexului Muzeal Arad (CMA). Componenta este din fier, realizată prin batere, având o formă conică, prezintă următoarele dimensiuni: $L_{totală}$: 14 cm; \varnothing_{tub} : 4 cm; $\varnothing_{orificiu}$: 0,6 cm. Datare: probabil secolele I îHr – I dHr.

A doua dintre piese (Fig. 1/2A și 2B) este un fragment dintr-o fibulă de bronz cu nodozițăți, încadrabilă tipului 1d Rustoiu¹. Piesa, găsită la Alioș-Cetatea Turcească (jud. Timiș), a intrat, la rândul ei, în colecțiile CMA. Datate: secolele II îHr – I îHr.

Cea de-a treia piesă este cea mai interesantă. Este vorba de un pumnal curb de tip *sica*, provenit, de această dată, dintr-o colecție privată (Fig. 2/3A–C).

Descoperită într-un loc necunoscut, arma a fost oferită spre vânzare pe site-ul Ebay² de către deținătorul ei. Pasionat de problema civilizației dacice și din dorința de a reîntregi patrimoniul național, un cetățean de bună credință din județul Iași a decis să răscumpere piesa. La fel ca și în cazul primei piese deținute de acest cetățean, acesta ne-a oferit datele ei pentru valorificare științifică³.

Întrucât problematicile unor astfel de achiziții, precum și cea a armelor de acest tip au mai fost dezbătute cu alte ocazii⁴, dar mai ales că acest tip de arme va fi abordat detaliat într-un volum special⁵, nu extindem discuțiile, prezentând doar caracteristicile pumnalului.

Arma se află într-o stare bună de conservare și este întregă, lipsind desigur părțile organice ale mânerului. Pumnalul este unul de talie mică, lungimea totală fiind de 33 cm, din care lama are 21 cm. Lățimea lamei, de 3 cm în zona de maximă extindere, este una specifică acestor arme, caracterizate prin aspectul elegant. Mânerul (Fig. 2/3C) este scurt, 12 cm, și este protejat de garnituri metalice la ambele capete, late una de 1,5 cm la îmbinarea cu lama (aceasta ușor deteriorată) și una de 2 cm la capătul opus. În mod neobișnuit, lama nu are decoruri sau incizii vizibile⁶, ci doar niște șanțuri fine, două paralele pe porțiunea de către mâner și una, la fel de discretă, către vârful.

Plăsele se fixau cu nituri, din care se mai păstrează doar orificiul unui, situat către mâner. Dacă a mai avut și altele, ceea ce este de presupus, acestea au fost obturate în timp de compuși de coroziune și materialul de conservare.

3. Discuții

Călcâiele de lance (Fig. 1/1A și 1B) sunt relativ bine atestate în spațiul dacic; în zona Mureșului Inferior, mai cunoaștem un exemplar în cadrul depozitului de unelte și de arme de la Chesinț⁷. Ele reprezintă piese de inspirație mediteraneeană, fiind montate la capătul inferior al lăncilor, nu doar pentru a le echilibra cât și pentru a permite fixarea lor în pământ, extrem de importantă în situațiile de luptă în care formația de pedestrași era supusă unei șarje de cavalerie. Se poate presupune fără teama de a greși prea mult că cei care luptau cu astfel de arme vor fi luptat în formații disciplinate.

¹ Pentru o definiție a acestui tip, vezi Rustoiu, 1996, p. 31-33.

² Pagină de internet aparținând unei companii specializat în comerț și licitații *on-line* de tip *Business-to-Consumer*.

³ Deținătorul piesei, care a dorit să își păstreze anonimul, a mai achiziționat legal în trecut o astfel de piesă pe care a pus-o la dispoziție pentru recuperarea informației științifice (Berzovan, Borangic, 2014, p. 409-414).

⁴ *Ibidem*, p. 409-414; Borangic, 2013, p. 821-836;

⁵ Sîrbu, Borangic, 2016.

⁶ Trebuie spus că starea de conservare a piesei nu este dintre cele mai bune.

⁷ Berzovan, Coatu, 2011, p. 160-162.

Descoperirea sa în zona stațiunii de la Berindia-*Șindrioara* nu este o coincidență, aici fiind, după toate probabilitățile, un important centru în perioada regatului dac⁸.

Fragmentul de fibulă (Fig. 1/2A și 2B) de bronz se alătură celor deja cunoscute⁹. S-a considerat că exemplarele de bronz sunt prezente în zonele limitrofe spațiului principal de producere și utilizare a acestui tip, unde predomină aproape exclusiv exemplarele de argint¹⁰. Poziționarea acestei descoperiri în vestul Daciei completează această constatare. La *Alioș-Cetatea Turcească* sunt semnalate, între altele, și descoperiri arheologice (ceramică) din a doua vârstă a fierului¹¹.

Așa cum se observă, pumnalul curb (Fig. 2/3A, B, C) are o morfologie aproape minionă, raportată la piesele similare, piese ce de regulă au cote totale situate între 35–45 cm. Dimensiunile și aspectul general ne duc cu gândul mai degrabă la o armă de prestigiu decât la una de luptă efectiv. Este posibil, de asemenea, ca ea să fi fost executată pentru un luptător mai puțin masiv, poate un adolescent.

Caracteristicile tehnice și morfologice descrise o încadrează în rândul pumnalelor de tip C, arme care au lama elegant curbată, iar mânerul dedus din corpul lamei. Acest tip de pumnal este cel mai răspândit în întregul areal unde au fost descoperite astfel de piese.

Ca și în cazul precedent discutat¹², proveniența imprecisă a piesei nu ajută la o plasare mai exactă din punct de vedere spațial sau cronologic, pumnalele curbe de acest fel având o plajă largă de datare (sec. II îHr – I îHr) și o răspândire care suprapune mare parte din nordul Peninsulei Balcanice¹³.

Pumnalele curbe de tip *sica* au aparținut elitei militare geto-dacice, fiind moșteniri din panoplia tracilor. Ele sunt prezente în depuneri și contexte funerare nord-dunărene încă din sec. II îHr. Indicatorul maxim al cronologiei lor sunt războaiele dacoromane, ilustrate pe *Columna Traiană*, monument ce jalonează nivelul superior cronologic al intervalului în care au fost în uz.

4. Considerații finale

În ce privește călcâiul de lance și fragmentul de fibulă, ele ajută la o mai bună cunoaștere a culturii materiale a triburilor din zonele de vest a Daciei preromane.

Piesa cea mai spectaculoasă a acestei prezentări, pumnalul curb, este dincolo de locul pe care îl ocupă în galeria armelor de acest fel, un minus în ceea ce privește gestionarea patrimoniului național (indiferent de zona lui de origine). Faptul că pe astfel de site-uri sunt sute și mii de obiecte arheologice tranzacționate arată că există în *underground* o adevărată industrie, care caută, recoltează și fructifică obiecte istorice. Ceea ce nu poate fi decât o concluzie cu gust neplăcut, dar evidentă.

Nu știm cât din răul astfel produs a fost reparat de cumpărător – care dorește să doneze ambele piese unui muzeu local – sau de includerea ei în această recuperare a

⁸ Dumitrașcu, Ordentlich, 1973.

⁹ Rustoiu, 1997, p. 95-97.

¹⁰ *Ibidem*, p. 32.

¹¹ Măruia *et alii*, 2011, p. 48.

¹² Berzovan, Borangic, 2014.

¹³ Borangic, 2009, p. 31.

unui minim de date. Cert este că fenomenul militar care le-a conținut este un pic mai complet acum. Aceste piese, cu o convulsivă istorie recentă, relevă însă un lucru și mai important. Apariția lor periodică – numai în ultima lună, spre exemplu, au apărut alte patru pumnale *sica* în România – descoperite de către amatorii de detecții metalice, arată că fenomenul militar despre care spuneam a avut dimensiuni pe care încă nici măcar nu le intuim la reala lor dimensiune. Fiecare piesă nou descoperită – pumnalele curbe sunt doar un mic sector de istorie geto-dacică – reconstruiește tabloul general și obligă la reconsiderări permanente privind dispersia geografică, amploarea modelului identitar căruia i-au aparținut și mai ales modifică aspectele demografice conexe. Poate cifra de 200000 de războinici daci de care vorbește Strabon¹⁴, referindu-se la armata lui Burebista, a fost exagerată, dar cele aproape 100 de pumnale curbe de tip *sica* descoperite în ultimul secol, în nordul Dunării, arme aparținând celor mai înalte ierarhii militare geto-dacice, nu pot decât să ne modifice puțin perspectiva asupra demografiei seniorilor războiului din lumea geto-dacică.

Abrevieri:

$L_{totală}$: lungime totală.

\emptyset_{tub} : diametrul tubului.

$\emptyset_{orificiu}$: diametrul orificiului.

¹⁴ Strabon, *Geografia*, VII, 3, 13, C. 304 (*Fontes*, I, p. 241).

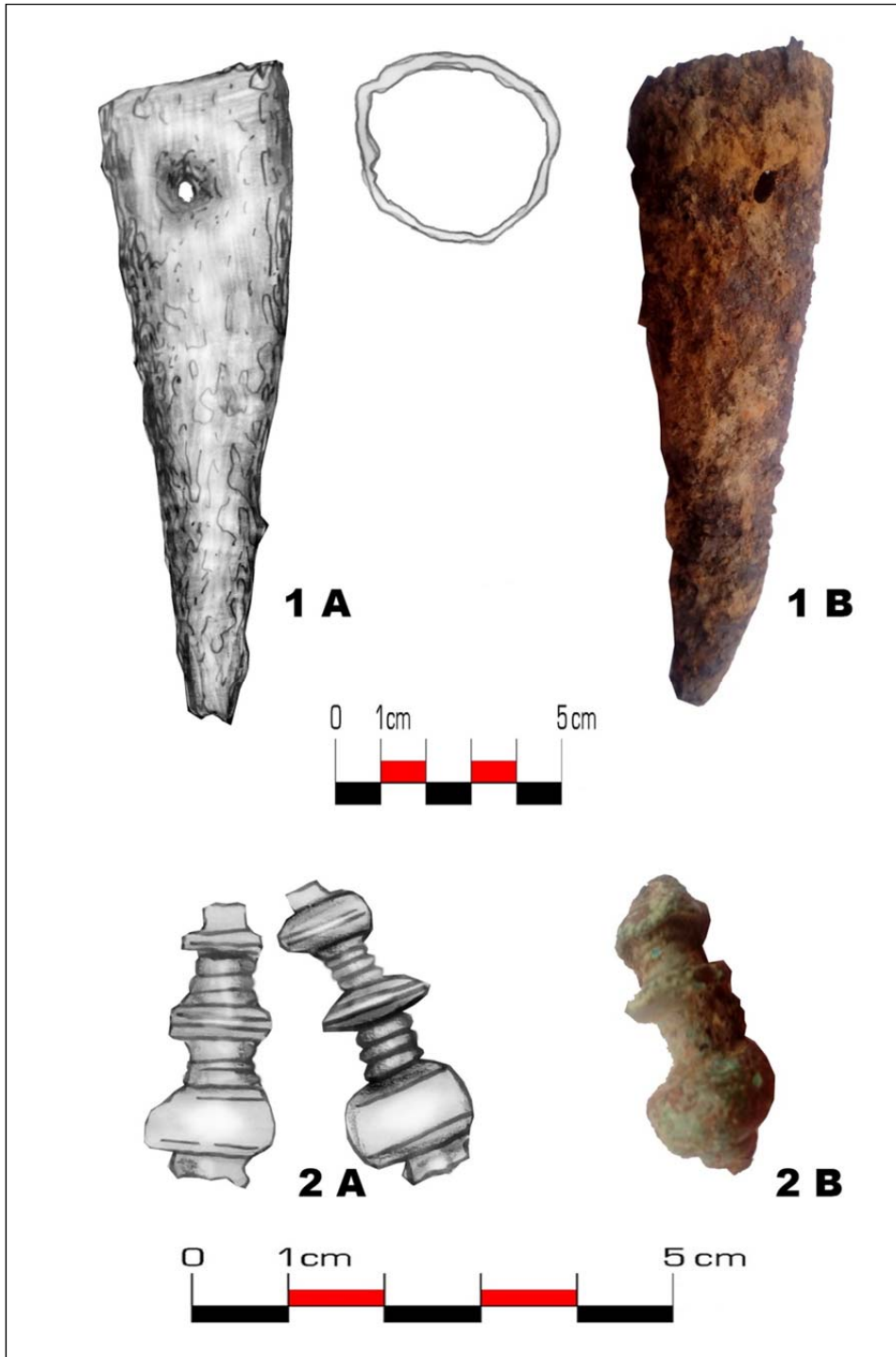
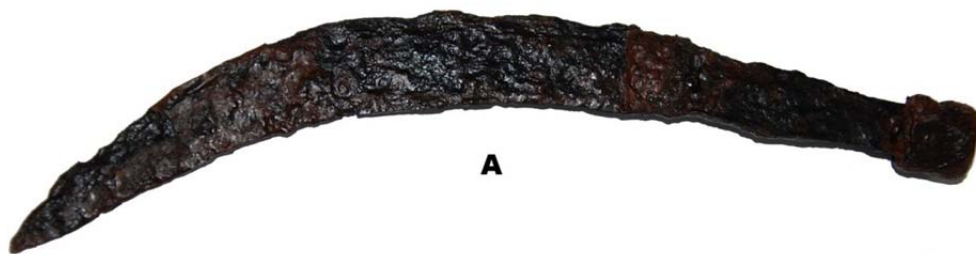
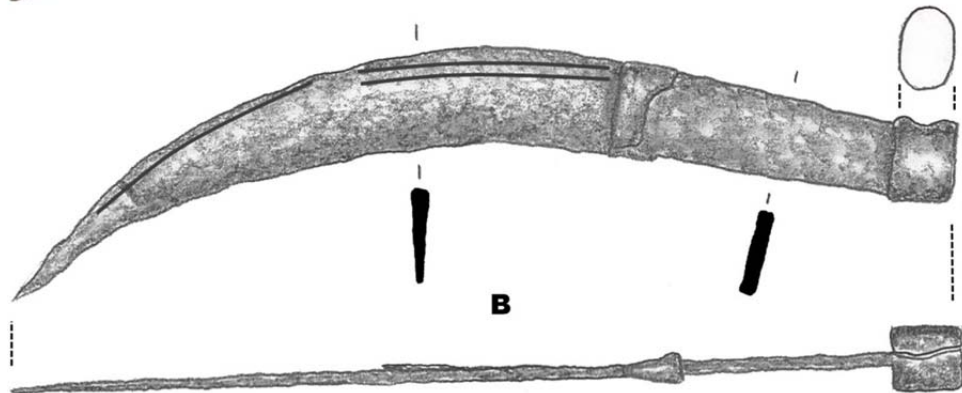

Fig. 1. 1. A, B – Călcâi de lance; 2. A, B – Fibulă de bronz.

A

B

C

Fig. 2. Pumnal sica. A – Fotografie; B – Desen; C – Detaliu mâner.

BIBLIOGRAFIE

- Berzovan, Coatu, 2011 Berzovan, Alexandru; Coatu, Cosmin, *Descoperiri din a doua epocă a fierului la pătrunderea Mureșului în Câmpia Aradului*, În: Pețan, Aurora; Berzovan, Alexandru (eds), **Arheologie și Studii Clasice**, vol. I, Ed. Dacica, București, 2011, 272 pg., ISBN 978-606-92296-6-8; p. 148-210.
- Berzovan, Borangic, 2014 Berzovan, Alexandru; Borangic, Cătălin, *Contribuția colecțiilor particulare la îmbogățirea patrimoniului arheologic. Un nou pumnal sica*, În: *ArheoVest*, Nr. II: [Simpozion ArheoVest, Ediția a II-a:] *In Honorem Gheorghe Lazarovici, Interdisciplinari-tate în Arheologie, Timișoara, 6 decembrie 2014*, Vol. 1: *Arheologie*, Vol. 2: *Metode Interdisciplinare*, Asociația "Arheo Vest" Timișoara, JATEPress Kiadó, Szeged, 2014, Vol. 1: [12] + XXIV + [2] + 33-492 + [2] pg. + DVD, Vol. 2: [10] + [2] + 497-1013 + [2] pg., ISBN 978-963-315-228-7 (Összes/General), ISBN 978-963-315-220-1 (Vol. 1), ISBN 978-963-315-221-8 (Vol. 2); Vol. 1, p. 409-414, *on-line* <http://arheovest.com/simpozion/arheovest2/17.pdf>
- Borangic, 2009 Borangic, Cătălin, *Sica. Tipologie și funcționalitate*, În: *NEMVS*, IV, 7-8, 2009, p. 22-74.
- Borangic, 2013 Borangic, Cătălin, *Arheologie experimentală. Pumnalul de tip Sica*, În: *ArheoVest*, Nr. I: *In Memoriam Liviu Măruia, Interdisciplinari-tate în Arheologie și Istorie, Timișoara, 7 decembrie 2013* (editori: Andrei Stavilă, Dorel Micle, Adrian Cîntar, Cristian Floca și Sorin Forțiu), Vol. I: *Arheologie*, Vol. II: *Metode interdisciplinare și Istorie*, JATEPress Kiadó, Szeged, 2013, Vol. I: [9] + X + 25-458 + [2] pg., Vol. II: [9] + 461-998 + [2] pg., ISBN 978-963-315-152-5 (összes/general), ISBN 978-963-315-153-2 (Vol. I), ISBN 978-963-315-154-9 (Vol. II); Vol. II, p. 821-836, *on-line* http://arheovest.com/simpozion/arheovest1/49_821_836.pdf
- Dumitrașcu, Ordentlich, 1973 Dumitrașcu, Sever; Ordentlich, Ivan, *Săpăturile arheologice de la Berindia*, În: *Crisia*, III, p. 47-95.
- Fontes, I Iliescu, Vladimir; Popescu, Virgil; Ștefan, Gheorghe (eds), **Fontes ad Historiam Dacoromaniae pertinentes I. Ab Hesiodo usque ad Itinerarium Antonini / Izvoare privind Istoria României I. De la Hesiod la Itinerarul lui Antoninus**, Ed. Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, 791 pg.
- Măruia et alii, 2011 Măruia, Liviu; Micle, Dorel; Cîntar, Adrian; Ardelean, Marius; Stavilă, Andrei; Bolcu, Lavinia; Borlea, Oana; Horak, Petru; Timoc, Călin; Floca, Cristian; Vidra, Lucian, **ArheoGIS. Baza de date a siturilor arheologice cuprinse în Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș. Rezultatele cercetărilor de teren**,

- Ed. BioFlux, Cluj-Napoca, 2011, 601 pg., ISBN 978-606-8191-23-2.
- Rustoiu, 1997 Rustoiu, Aurel, ***Fibulele din Dacia pre-romană (sec. II î. Hr.-sec. I d. Hr)***, Bibliotheca Thracologica, XXII, Institutul Român de Tracologie, Ed. Vavila Edinf SRL, București, 1997, 239 pg., ISBN 973-98334-3-8.
- Sîrbu,
Borangic, 2016 Valeriu, Sîrbu; Cătălin, Borangic, *Pumnalul sica în nordul Dunării (sec. II a.Chr. - sec. II p.Chr.)*, Ed. Istros, Brăila, 2016 (*în curs de apariție*).